

Yazı: Dilek ASLAN

*Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı*

diaslan.dr@gmail.com

Dünyanın İyiliği İçin “Tek Sağlık”

Son dönemlerde “yaşanılır bir dünya” özlemi sıklıkla gündeme getirilmektedir. Farklı vurgulara işaret etse de bu özlemin bir nedeni acaba yine son dönemlerde dünyanın “yaşanılmaz” bir yer olduğu duygusunun hissedildiği olabilir mi?

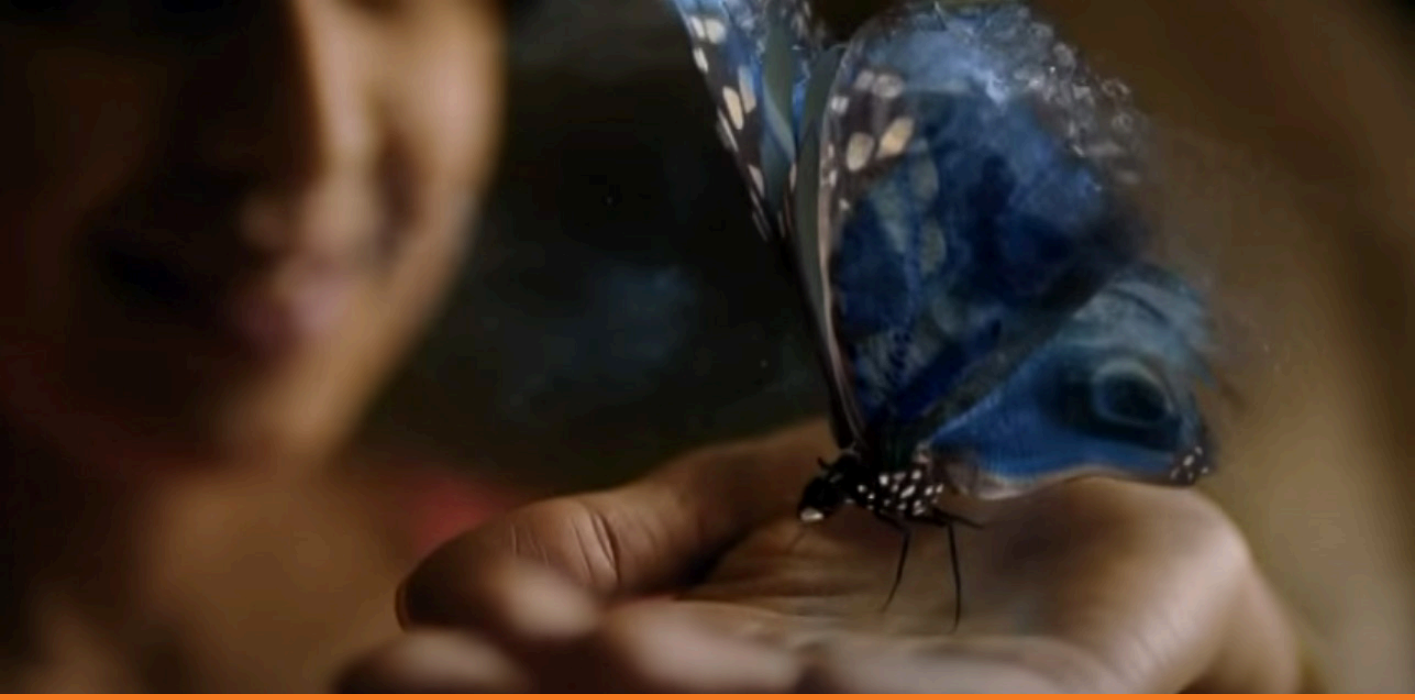
Bu soruya yanıt vermek hem zor, hem de kolay...

Ayrıntılarına değinmeden, biraz genelleyerek günümüzde yaşamın zorluklarının olduğu söylenebilir. Dünya, Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) öncesinde hangi düzeyde idi ise, bugün COVID-19 sonrası geçmişe göre daha zor bir dönemden geçmektedir. Bu zorluk, bireysel ve/veya toplumsal iyilik/sağlık hedeflerine ulaşmayı da zorlaştırmıştır.

Yeni Koronavirüs Hastalığı yarattığı “gerçek” zorluklarla (1), toplumda yaşayan hemen herkesi düşünmeye, (varsa) yaptığı yanlışları telafi etme konusunda daha kararlı olmaya, gelecek için daha umutlu olmak için çaba göstermeye sevk etmiştir. Bu değişim, dünyanın geleceği için olumludur, ancak somut çıktılarının gözle görünür olabilmesi için temenni ve duyguların eylemlilik sürecine dönüşmesi bir zorunluluktur.

Sağlıkla ilgili hedefleri gözden geçirirken bazı kavramları hatırlamakta yarar bulunmaktadır. Bu kavramların en öncelikli olanı sağlık tanımının kendisidir. Sağlık, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)

tarafından yıllar önce tanımladığı gibi “kişinin bedenen, ruhen ve sosyal olarak tam bir iyilik hâli”dir. Bu tanım, geniş bir perspektif sunmakta olup “iyilik hâlinin sağlanması için sağlığın belirleyicilerinin” süreçte temel aktör olduğunu da öngörmektedir. Sağlığın sosyal, yapısal, ekonomik ve son zamanlarda daha fazla üzerinde durulan ve kimi tehditleri içinde barındıran “ticari” belirleyicileri bireylerin ve/veya toplumların sağlıklı olma hâlini belirlemektedir. Dolayısıyla, sağlık tanımını yaparken bütün bu belirleyenlerle birlikte düşünmek ve kavramsal tartışmaları bu zeminde sürdürmek anlamlı olur. Örneğin, tütün kullanımı nedeniyle akciğer kanser hastalığı artmış bir toplumda tütün kullanımı ve akciğer kanseri arasındaki ilişkiyi incelerken tütün kullanımının bireysel ve toplumsal nedenleri mutlaka dikkate alınmalıdır. Sosyal, ekonomik, politik, çevresel faktörler, sağlık hizmetlerine erişimin düzeyi, tütün endüstrisinin halkın sağlığının korunması ile arasındaki uzlaşmaz çelişki, vb. birey ve toplumun tütün kullanım durumunu etkilemektedir. Dolayısıyla, akciğer kanseri ve diğer hastalıkların sıklığında artış görülebilmektedir. Dolayısıyla, mücadele için geniş perspektifle çözümlerin üretilmesi uygun olur.

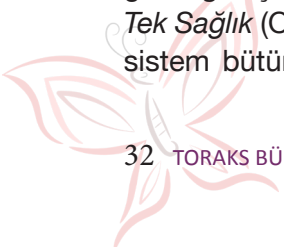
Sağlığın geniş perspektifi denildiğinde çok çeşitli kavramlar gündeme taşınabilir. Bunlar arasında son dönemlerde daha sık olarak gündeme taşınan “*Tek Sağlık*” yaklaşımı olabildiğince geniş bir perspektifi bizlere sunmaktadır. *Tek Sağlık* (One Health), insan, hayvan ve ekosistem bütünlüğünü savunan bir yaklaşımdır.

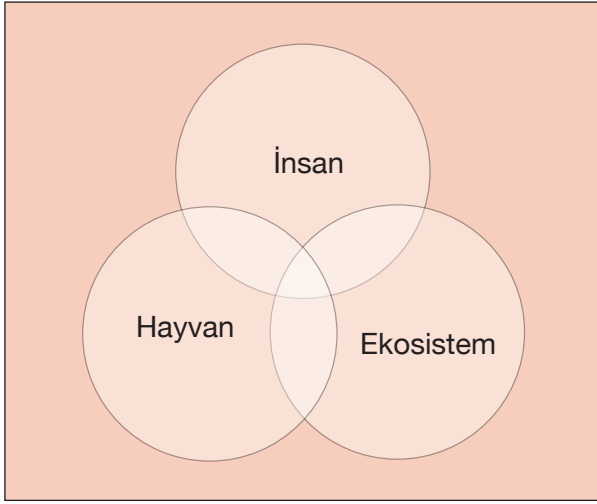
Bu yaklaşımın gerekçeleri oldukça güçlüdür. Örneğin; “yeni” hastalıkların ortaya çıkması insan, hayvan ve çevre arasındaki karmaşık etkileşimler tarafından yönlendirilir. Bu etkileşimdeki değişiklikler, patojenik mikroorganizmalarda genetik mutasyonlara neden olabilir ve artan virülanslı yeni varyantlar, yeni konakçı aralıkları ve yeni enfeksiyon yolları ortaya çıkabilir. Hayvanlar, %75’i vahşi hayvanlardan kaynaklanan, ortaya çıkan/yeniden ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkların yaklaşık %60-70’inin kaynağıdır (2-4). Dolayısıyla, “biricik” sağlık dünyada birlikte yaşamak için çaba içinde olan herkesin, her bileşenin sağlık hakkının “birlikte” korumak ve geliştirmek için sorumluluğu bulunmaktadır.

Tek Sağlık, çok uzun zaman önce ortaya konulmuş olan transdisipliner bir yaklaşımdır. Yaklaşımın tarihsel geçmişinde “tek tıp (one medicine)”, “tek dünya (one world)” gibi terimler de kullanılmıştır (3). Kavramın bugün kabul gördüğü terminoloji “*Tek Sağlık* (one health)” olmuştur. Yaklaşım gereği yukarıda da ifade edilen insan, hayvan ve ekosistem bütünlüğü birlikte gözetilmelidir (4) (Şekil 1).

Tek Sağlık kavramı ile ilgili DSÖ tarafından aşağıdaki konular öncelikle belirtilmektedir (5):

1. Yaklaşım, daha iyi halk sağlığı sonuçları elde etmek için birden fazla sektörün iletişim kurduğu ve birlikte çalıştığı programları, politikaları, mevzuatı ve araştırmaları tasarlamaya ve uygulamaya yönelik bir yaklaşımdır.

Şekil 1. *Tek Sağlık* yaklaşımının temel bileşenleri (4).

2. *Tek Sağlık* yaklaşımının özellikle ilgili olduğu çalışma alanları arasında gıda güvenliği, zoonozların kontrolü (grip, kuduz gibi hayvanlar ve insanlar arasında yayılabilen hastalıklar) ve antibiyotik direnciyle mücadele (bakteri değiştiğinde) yer alır.

Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesi, *Tek Sağlık* yaklaşımının aşağıdaki sağlık sorunlarına öncelik vermesi gerektiği üzerinde durmaktadır (6):

- ✓ Gıda güvenliği
- ✓ Zoonotik hastalıkların kontrolü
- ✓ Laboratuvar hizmetlerinin iyileştirilmesi
- ✓ İhmal edilen tropikal hastalıklar
- ✓ Çevre sağlığı
- ✓ Antimikrobiyal direnç

Farklı çalışmalarda da gündeme taşınan (7) bu konularla mücadele bütün bileşenler arası, dünya için ise ülkeler arasında iş birliğini zorunluluk hâline getirmektedir. Konulan amaç ve hedefler iyi niyetli ve yaşanılabilir bir dünya için gereklidir. Bununla birlikte, yaklaşımın uygulanabilirliği ile ilgili daha gerçekçi ve izlenebilir, değerlendirilebilir, gerçekleştirilebilir adımlara ihtiyaç vardır. Bu noktada aşağıdaki sorulara yanıtların net olarak üretilmesi de önem taşır:

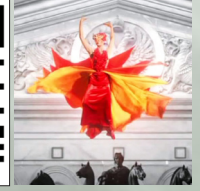
1. Tespit edilen sorunlarla ilgili hangi bileşenlerin “tek tek” ve “birlikte” hangi sorumlulukları var?
2. Sorumluluklar için yerine getirilmesi gereken süre nedir, kim(ler) belirlemiştir?
3. Uygulamalarla ilgili sistem çelişkileri olabilir mi? Bu çelişkiler olduğunda çözüm(ler) kim tarafından üretilecek? Kim(ler) uygulayıcı olacak?
4. Yaşamın dinamizmi içinde “yeni” sorunlar ortaya çıktığında yaklaşım nasıl uyarlanacak?
5. Kazanılan deneyimlerin gerçek yaşama yansıtılması hangi mekanizmalarla ve hangi zaman planlaması içinde yapılacak?
6. Çalışmalar sürdürülürken disiplinlerin özgünlüğü nasıl korunacak?
7. Transidisipliner yaklaşım ilkeleri nasıl hayata geçirilecek? (8)
8. Yaklaşımların “insan odaklı” olması nasıl sağlanacak?

Görüldüğü üzere, kavram oldukça geniş bir perspektif içerirse de uygulamalar sürecinde yapılması ve netleştirilmesi gereken konular fazladır. Bu tespit, özellikle yakın dönemde akılcı yaklaşımlarla ele alınır ve üretilen ve/veya konu ile ilgili üretilecek olan sorulara gerçekçi yanıtlar bulunabilirse *Tek Sağlık* yaklaşımının küresel sorunlara çözüm olma beklentisinin karşılığı olabilir. Aksi takdirde, beklenen “yaşanılır bir dünya” özlemi gelecekte de “özlem” hâlinde insanların umutlarına zemin olmayı sürdürür. Oysa, gerçeklik özelemlerin en kısa sürece gerçekleştiği bir dünyada yaşamak olmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Jorwal P, Bharadwaj S, Jorwal P. One health approach and COVID-19: A perspective. *J Family Med Prim Care*. 2020 Dec 31;9(12):5888-5891.
2. Jørgensen HJ, Neves CD. COVID-19: One world, one health. *Covid-19: Én verden, én helse*. *Tidsskr Nor Laegeforen*. 2020;140(5):10.4045/tidsskr.20.0212. Published 2020 Mar 15. doi:10.4045/tidsskr.20.0212

3. Ryu S, Kim BI, Lim JS, Tan CS, Chun BC. One Health Perspectives on Emerging Public Health Threats. J Prev Med Public Health. 2017;50(6):411-414.
4. Katsarou EI, Billinis C, Galamatis D, Fthenakis GC, Tsangaris GT, Katsafadou AI. Applied Proteomics in 'One Health'. Proteomes. 2021 Jun 30;9(3):31.
5. One Health, <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/one-health> Erişim: 14.1.2022.
6. One Health Approach, <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-policy/one-health> Erişim: 14.1.2022.
7. Aslan D. Halk Sağlığı ve Beslenme. Hipokrat Yayınevi, 2021.
8. Aslan D. Can transdisciplinary approaches contribute to the COVID-19 fight? Glob Health Promot. 2021;28(2):72-77.

Waltz Of The Butterfly ~ Seitkaliyev